

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Książka literacka jako obiekt kultury w ofercie bibliotek

Author: Anna Tokarska

Citation style: Tokarska Anna. (2020). Książka literacka jako obiekt kultury w ofercie bibliotek. W: K.Tałuć, M. Nadolna-Tłuczykont (red.), „Między książką a literaturą : księga jubileuszowa dedykowana Profesor dr hab. Teresie Wilkoń z okazji 45-lecia pracy naukowej i dydaktycznej” (S. 80-108). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.

Anna Tokarska

 <http://orcid.org/0000-0002-9867-0322>
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Książka literacka jako obiekt kultury w ofercie bibliotek

Zasoby bibliotek, dziś hybrydowe i wielosemiotyczne¹, zarówno od początku, jak obecnie są dowodem na dokumentowanie i staranne przechowywanie tekstów literackich w celu archiwizowania myśli ludzkiej i jej udostępniania jak najszerszym kręgom odbiorców. Wśród wielu typów dokumentów bibliotecznych obecna jest także książka literacka, stanowiąc obiekt biblioteczny o wielu modelach edytorskich i specyficznych właściwościach. Literatura piękna (beletrystyka) definiowana jest jako „piśmiennictwo, którego zasadniczą cechą jest troska o formę artystyczną, a celem zaspokajanie estetycznych potrzeb odbiorców”² lub

książka, której treścią jest dzieło literatury pięknej, tj. utwór o walorach artystycznych i funkcjach estetycznych. Dzieła literackie należą do odpowiednich gatunków i rodzajów literackich (np. powieść, nowela, opowiadanie, dramat), cechuje je dbałość o walory językowe, ekspresywność wypowiedzi [...] w odróżnieniu od książek tzw. funkcjonalnych, służących konkretnym celom [...] – oddziałuje na odbiorców podobnie jak dzieło sztuki,

¹ Zob. J. WOJCIECHOWSKI: *Obszary wiedzy o bibliotekarstwie*. Warszawa 2017, s. 25–26.

² Zob. *Podręczny słownik bibliotekarza*. Oprac. G. CZAPNIK, Z. GRUSZKA przy współpr. H. TADEUSIEWICZ. Warszawa 2011, s. 183.

może rozwijać i pogłębiać zmysł estetyczny, wrażliwość uczuciową i wyobraźnię [...]³.

Badając jej obecność w zbiorach bibliotek, także prywatnych i domowych, wynikającej i często zależnej od obecności na rynku wydawniczym, bibliolog za ważne uznaje badanie wszystkich etapów jej powstania i funkcjonowania: od produkcji przez formy rozpowszechniania aż do obiegu czytelniczego i recepcji wydawniczej. Bibliologiczna dociekliwość określona może być terminami zaproponowanymi przez Krzysztofa Migionia jako „kultura książki”, „uniwersum książki”⁴, równolegle obejmując tę triadę badań (produkcja – obecność między innymi w zasobie bibliotek – obieg). Umożliwia to analizę i ocenę zarządzania zasobem bibliotecznym, przede wszystkim w aspekcie polityki profilowania gromadzenia zbiorów (nabywania w drodze zakupu, wymiany czy uzupełniania), a także wypracowanie zasad opracowania formalnego i rzeczowego włączania jako opisu katalogowego do systemów informacyjno-wyszukiwawczych w formie przyjaznej dla czytelnika oraz równie przyjaznych reguł udostępniania w formie tradycyjnej (kodeksowej) oraz cyfrowej. W odniesieniu do książki literackiej rozszerzyć należy pole badawcze o „książkę pięknie wydaną”, „książkę artystyczną” i ilustrowaną, „książkę mówioną”, „druk bibliofilski”, a dychotomicznie – także o „książkę elektroniczną”, w której intertekstualność nie musi być łączona z linearnością. W bibliotekarstwie dla odbiorców tego typu dokumentów – literatury pięknej, tekstów literackich różnego gatunku, zatem książki „swobodnego wyboru czytelniczego” – nadal obowiązuje termin „czytelnik”, inaczej aniżeli w przypadku „użytkowników informacji” lub klientów i prosumentów informacji, poszukujących w „ciżbie nauk”⁵ konkretnych, faktograficznych informacji lub metainformacji. W grupie publiczności czytającej, a jest nią, według raportów Biblioteki Narodowej 37% Polaków, znajduje się także elitarna publiczność literacka, a systematyczne badania dotyczące wyborów, gustów czy mód czytelniczych pozwalają

³ M. MATWIJÓW: *Książka literacka*. W: *Encyklopedia książki*. T. 2. Red. A. ŻBIKOWSKA-MIGOŃ, M. SKALSKA-ZŁAT. Wrocław 2017, s. 145.

⁴ K. MIGOŃ: *O współczesnej sytuacji badawczej w naukach o książce, bibliotece i informacji*. W: *Przyszłość bibliotek w Polsce. Materiały z ogólnopolskiej konferencji*. Red. J. SADOWSKA. Warszawa 2008, s. 69–75.

⁵ J. LELEWEL: *Bibliotekarstwo czyli książnictwo*. W: IDEM: *Bibliograficznych ksiąg dwoje*. Warszawa 1826, s. 320.

na opracowanie rankingów i listy bestsellerów czytelnicznych ulubionych autorów, wydawców, preferowanych gatunków i form wydawniczych. Według Krystyny Koziółek, publiczność literacka charakteryzowana być może również dzięki eksponowaniu relacji z książką: „[...] książki nie są tylko tekstami, są jak ludzie: mają wpływ na nas, określają nasze gusty, sposób rozumienia siebie i innych, straszą nas, wzruszają, przywiązujemy się do nich [...]”⁶, a „Czas lektury nie jest czasem innym – wyrwanym życiu lub życie uzupełniającym. To po prostu jeden, bo innego nie ma, czas życia, tyle że spędzany w towarzystwie książek [...]”⁷.

Misja, strategia zarządzania i profilowania zasobu, w tym rękopisów, książki ksylograficznej i tekstów literackich opisana jest w wielu podręcznikach bibliotekarskich, począwszy od opisu nowoczesnej wizji „łęki Seneki” w *Głosie w sprawie tworzenia biblioteki* (*Advis pour dresser une bibliotheque*, 1627) autorstwa Gabriela Naudé, w publikacjach Martina Schrettingera, w *Bibliograficznych ksiąg dwojgu* Joachima Lelewela (1826) po współczesne liczne opracowania, dysertacje i polemiki. Specyfiką tekstu literackiego jest jego wielowarstwowość, trudna do skatalogowania, usystematyzowania, wreszcie włączenia jako relewantnej i szczegółowej, satysfakcjonującej literaturoznawcę lub pasjonata i bibliofila informacji, nie tylko o jego formie, ale także o treści, do bibliotecznego systemu informacyjnego.

Profilowanie zasobu hybrydowego, wielosemiotycznego, wynika również z zadań biblioteki jako instytucji edukacji, kultury, usługowej i *non profit*. Jacek Wojciechowski wśród siedmiu zadań bibliotek, oprócz dokumentacyjnych, edukacyjnych i informacyjnych wymienia również:

- intelektualne – zapewnienie zbiorów służących myślowej refleksji;
- estetyczne – tworzenie i udostępnianie kolekcji literatury pięknej oraz innych przekazów artystycznych dla zadań autotelicznych;
- rozrywkowe – zapewnienie zbiorów na użytek odbioru przyjemnościowego;
- substytutatywne – umożliwienie wykorzystania zbiorów do zachowań kompensacyjnych.⁸

⁶ K. KOZIÓLEK: *Czytanie z innym. Etyka, lektura, dydaktyka*. Katowice 2006, s. 16.

⁷ K. KOZIÓLEK: *Czas lektury*. Katowice 2017, s. 51.

⁸ J. WOJCIECHOWSKI: *Bibliotekarstwo. Kontynuacje i zmiany*. Kraków 2001, s. 12.

Zarządzanie zasobem i polityka gromadzenia zbiorów ewaluowały w historii bibliotekarstwa także w wyniku rozszerzających się zadań i misji realizowanych w poszczególnych typach bibliotek: inne zadania wypełniano w bibliotekach naukowych – uniwersyteckich i narodowych, archiwizując całość piśmiennictwa, nieco inne w bibliotekach publicznych, gromadząc i udostępniając zasoby zgodnie z oczekiwaniami społeczności lokalnej, w szkolnych i pedagogicznych wspomagając proces nauczania. Jeszcze inne zadania realizowane były w bibliotekach kościelnych, począwszy od bibliotek kapitulnych i klasztornych posiadających znakomite, wielotematyczne zasoby, wśród nich również teksty literackie, między innymi katalog Biblioteki Jasnogórskiej dowodzi obecności zasobu literackiego w dziale XI *Gramatyki i poeci (filologia i literatura piękna)*, natomiast dział X *Prohibita*, w którym na ogół umieszczano literaturę świecką, został zlikwidowany i w tym miejscu znajdują się inwentarze biblioteczne oraz kalendarze kościelne – rubrycele. Obecnie opracowywane standardy dla bibliotek szkolnych i sieci bibliotek publicznych również potwierdzają fakt ważnej roli tekstów literackich w edukacji szkolnej, a także w promowaniu czytelnictwa w demokratycznie pojmowanej społeczności lokalnej, zatem dla wszystkich grup wiekowych, intelektualnych i zawodowych. Standardem jest także promowanie literatury pięknej pozwalającej na rozwój słownictwa, poczucia piękna, wrażeń estetycznych, na „odbiór przyjemnościowy”, niekiedy umożliwiającej proces terapeutyczny. W ofercie wszystkich typów bibliotek obecne są działania kulturalne i społeczne, spotkania i dyskusje literackie, prezentacje teatralne, a twórczość literacką pisarzy, związaną między innymi z uroczystościami jubileuszowymi promują media, docierając do wszystkich zainteresowanych.

W tym miejscu warto wspomnieć o polityce wydawniczej i zwiększającej się po 1989 roku ofercie tytułów – w latach 1990–2017 książka literacka stanowiła 20,3% wszystkich wydawnictw, natomiast w latach wcześniejszych 1945–1986 ograniczano ofertę tytułów (15,4%) na rzecz zwiększenia nakładów dzieł klasyków (w tym czasie na przykład *Pana Tadeusza...* wydano 95 razy)⁹

Krótki rekonesans literackich zasobów bibliotek, w porządku zgodnym z typologią bibliotek i zapisami *Ustawy z dn. 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach* pozwoli, oprócz sprecyzowania

⁹ Zob. *Encyklopedia książki*. T. 2..., s. 150.

ich charakterystycznych zadań, na udowodnienie tezy, że znajduje się w nich bogata, niekiedy kompletna oferta książki literackiej, dostępnej na rynku jako publikacja oryginalna, ale także w wielu postaciach i formach, między innymi w wygodnej dla czytelnika postaci cyfrowej, dostępna *online*. Najważniejszą rolę w tym specyficznym procesie komunikowania literackiego odgrywają biblioteki naukowe, przede wszystkim archiwizująca całość piśmiennictwa Biblioteka Narodowa, a także biblioteki szkół wyższych, w przeszłości organizując dogodny system biblioteczno-informacyjny w strukturze uczelni jako sieć bibliotek wydziałowych, instytutowych i poszczególnych katedr (na przykład filologii klasycznej), obecnie najczęściej, niestety dla użytkowników, kompletując całość zasobu w głównej bibliotece uniwersyteckiej. Wśród innych typów bibliotek naukowych wymienić można również księgozbiory towarzystw naukowych ze znakomitymi, bibliofilskimi kolekcjami książki literackiej oraz biblioteki instytutów badawczo-rozwojowych, których celem jest gromadzenie literatury firmowej (naukowej i fachowej), nierzadko jednak oferują także literaturę piękną, na przykład w czytelni katowickiego Głównego Instytutu Górnicztwa dostępne są między innymi tomiki poetyckie Tadeusza Sławka.

W bibliotekach narodowych realizowana jest misja rejestrowania oraz archiwizowania wszystkich typów dokumentów wydanych w danym kraju, języku oraz napisanych przez rodzimych twórców. W Bibliotece Narodowej w Warszawie możliwe jest to dzięki egzemplarzowi obowiązkowemu (EO, EA), który otrzymują również wybrane biblioteki uniwersyteckie, od 1968 roku otrzymuje go także Biblioteka Śląska, mająca charakter biblioteki publiczno-naukowej. W bibliotekach tych udostępnia się pełną kolekcję tekstów literackich, także w jej innych formach (audiobook, „książka mówiona”, druk z „dużą czcionką”, film jako ekranizacja powieści), w pełni odwzorowując rynek wydawniczy. Elektroniczne katalogi bibliotek naukowych stanowią więc podstawę wyszukiwania informacji o tekstach, także literackich, dla czytelnika najważniejsze są jednak bazy danych, zwłaszcza bazy pełnotekstowe obecne jako Otwarte Zasoby w sieci. Oprócz licznych już bibliotek cyfrowych podkreślić trzeba znaczenie Cyfrowej Biblioteki Narodowej Polona, dzięki której od 2013 roku możliwy jest dostęp do jej zbiorów. Polona od października 2017 roku

nie jest już tylko biblioteką cyfrową, ale również narzędziem do odkrywania zasobów na wiele sposobów. W szczególności poprzez specjalnie tworzone kolekcje widoczne na stronie głównej, panel prasy przeszukiwanej wg kalendarza oraz panel instytucji, które po zarejestrowaniu mogą dodawać swoje zasoby do Polony. W tym momencie to: Instytut Teatralny im. Zbigniewa Raszewskiego, Instytut Książki, Narodowy Instytut Fryderyka Chopina, Biblioteka XX. Czartoryskich, Państwowe Muzeum Etnograficzne. Większość z ponad 2,7 miliona cyfrowych zasobów Polony znajduje się w domenie publicznej i jest w ten sposób oznaczona, obok pozostałych danych o źródle, datach powstania, autorze [...]. Biblioteka posiada możliwości dodawania notatek, tworzenia własnych kolekcji, zapisywania ich, to wszystko po założeniu konta. Samo pobieranie plików (w formatach JPG, danym XML lub paczki z ZIP z wieloma skanami) dostępne jest bez logowania. Po odnalezieniu obiektu, który nas interesuje, mamy dostępne również 3 widoki, podstawowy, wielu obrazów/stron lub z opisem i metadanymi¹⁰.

Czytelnik – pasjonat literatury pięknej, literaturoznawca czy student ma możliwość przeglądania pełnych tekstów *online*, w dogodnej dla siebie porze. Konieczność lektury powieści *Malwina czyli Domyślność serca...* Marii Wirtemberskiej lub obowiązkowego dla polonistów poematu *Dziewczę z Sącza* Mieczysława Romanowskiego niekoniecznie zmusza zatem do wizyty w bibliotece, co oczywiście może napawać pewną melancholią bibliofila łączącego przyjemność czytania z zachwytem nad cechami fizycznymi książek: formą edytorską, ilustracją.

Książka jest także rzeczą, często niezwykle piękną, a więc stworzoną do materialnego użytku, takiegoż podziwiania. Kupujemy je, gromadzimy, kolekcjonujemy nie tylko do czytania, ale żeby z nami i między nami były, ciesząc nas swoją urodą, ciężarem, fakturą, zapachem [...]¹¹.

W społeczeństwie informacyjnym jednak największe znaczenie ma czas zdobywania informacji.

Wśród specjalnych bibliotek naukowych olbrzymią rolę odgrywa Muzeum Literatury imienia Adama Mickiewicza, z powołanymi oddziałami Witolda Gombrowicza, Włodzimierza

¹⁰ Cyfrowa Biblioteka Narodowa Polona zawiera obecnie 3 038 396 obiektów, w tym 237 552 książki. [dostęp 7.10.2019].

¹¹ K. KOZIOŁEK: *Czas lektury...*, s. 172.

Broniewskiego, Marii Dąbrowskiej i Andrzeja Struga, a także Instytutem Dokumentacji i Studiów nad Literaturą Polską. Muzeum Literatury zainicjowano w 1948 roku, gdy w Muzeum Narodowym w Warszawie zorganizowana została wystawa w 150. rocznicę urodzin Adama Mickiewicza. Kuratorem wystawy był Aleksander Semkowicz, bibliofil i autor prac o książkach Mickiewiczowskich. Muzeum powołane w 1950 roku dwa lata później rozpoczęło działalność, a

Misją Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza jest gromadzenie i przechowywanie dóbr kultury, w tym zabytków i materiałów dokumentacyjnych w zakresie Literatury polskiej oraz najbliższego jej zaplecza historycznego i obyczajowego, a także upowszechnianie wartości literatury, nauki i kultury w oparciu o posiadane zbiory oraz kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej, jak również prowadzenie działalności naukowej i edukacyjnej¹².

W strukturze organizacyjnej oprócz biblioteki funkcjonuje Dział Dokumentacji Fotograficznej, Dział Rękopisów, Dział Sztuki oraz Pracownia Foniczna. W bibliotece znajdują się książki, czasopisma, stare druki, muzykalia, mapy, druki ulotne, plakaty oraz duży zespół wycinków prasowych z XIX i XX wieku. Głównym kierunkiem gromadzenia jest literatura polska XIX i XX wieku, zwłaszcza twórczość Adama Mickiewicza i pisarzy epoki romantyzmu. Mickiewicziana, a także druki dotyczące powstań narodowych, Wiosny Ludów, Wielkiej Emigracji, stanowią najpoważniejszy w Polsce zbiór do badań nad Mickiewiczem i jego epoką. Bogato reprezentowana jest również literatura Młodej Polski, okresu międzywojnia oraz współczesna literatura krajowa i emigracyjna, reprezentowana przez książki zabytkowe – rzadkie i cenne egzemplarze lub kolekcje, opatrzone dedykacjami. Do najważniejszych kolekcji należą księgozbiory Juliana Tuwima, Melchiora Wańkowicza, Marii Dąbrowskiej, Kazimierza Wierzyńskiego, Leopolda Staffa, Zofii Nałkowskiej, Jerzego Andrzejewskiego. Oprócz licznych katalogów alfabetycznych (hasła autorskie, geograficzne, chronologiczne) i przedmiotowego, umożliwiających efektywne wyszukiwanie, prowadzone są kartoteki portretów, ilustratorów, dedykacji, proveniencji oraz introligatorów. Zbiory Muzeum Literatury dostępne są także

¹² Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza. <http://muzeumliteratury.pl> [dostęp 18.03. 2019].

w agencji fotograficznej East News, która umożliwia podgląd oraz zakup *online*.

W wybranych księgarniach, a także bibliotekach naukowych i publicznych dostępna jest książka obcojęzyczna, mająca grono swoich czytelników. Książka niemieckojęzyczna promowana jest i rozpowszechniana dzięki działalności między innymi Instytutu Goethego, francuska dzięki organizacjom francuskim (BIEF – Bureau international de l'édition française) i polskim, przede wszystkim w mediotekach warszawskiego i krakowskiego oddziału Instytutu Francuskiego oraz w ośrodkach Alliance Française. Według interesujących badań Klaudii Maciągowskiej, większość polskich czytelników książki francuskiej (w oryginale i tłumaczeniu) preferuje formę tradycyjną, papierową, a najczęściej wymieniani autorzy to Antoine de Saint-Exupéry i Michel Houellebecq, także Éric-Emmanuel Schmitt oraz Victor Hugo. W odpowiedziach na pytanie o preferowane tytuły respondenci wymieniali *Małego Księcia*, drugim popularnym tytułem był *Mikołajek* René Goscinnego i Jeana-Jacques'a Sempégo¹³.

Biblioteki publiczne, „lokalne wrota do świata wiedzy”, oferują „podstawowe warunki konieczne dla kształcenia ustawicznego, samodzielnego podejmowania decyzji, rozwoju kulturalnego osób i grup społecznych [...]”, a ich usługi są realizowane „w oparciu o zasadę równego dostępu dla wszystkich, niezależnie od wieku, rasy, płci, wyznania, narodowości, języka lub statusu społecznego [...] fizycznie dostępne dla wszystkich...”. Zgodnie z wytycznymi wśród usług dla dzieci podkreślone jest znaczenie „stwarzania dzieciom radości czytania, zdobywania wiedzy i rozwijania wyobraźni [...] wspierania procesu uczenia się czytania”. Należy organizować „imprezy dla dzieci, takie jak opowiadanie bajek [...], zadbać o to, aby w krajach wielojęzycznych książki i dokumenty audiowizualne udostępniać dzieciom w ich językach ojczystych (3.4.2, s. 42). Z kolei „Ludzie młodzi, znajdujący się gdzieś między okresem dzieciństwa a dorosłością [...], wymagają oferty dokumentów w różnej formie, będących wyrazem kultury młodzieżowej [...], jak na przykład powieści popularne, serie wydawnicze, seriale telewizyjne, muzyka, kasety video, czasopisma dla nastolatków, plakaty, gry kompute-

¹³ Zob. K. MACIĄGOWSKA: *Książka francuska w Polsce – dostępność i popularność*. Praca magisterska. Katowice 2018, s. 85–89.

rowe, komiksy [...]” (3.4.3, s. 43)¹⁴. Dorosłym natomiast należy zapewnić wsparcie w „czytaniu dla przyjemności” (3.4.4, s. 44).

W zaprezentowanej strukturze zbiorów „typowej biblioteki publicznej”, a ich lista „nie jest wyczerpująca”, pierwsze miejsce zajmują utwory literackie i spoza literatury pięknej dla dorosłych, młodzieży i dzieci, wskazane jest gromadzenie również materiałów w językach mniejszości etnicznych oraz materiałów w językach obcych (s. 66). W wykazie kryteriów gromadzenia zbiorów wymieniono „dopływ nowych tytułów i nowych książek, szeroką gamę kategorii tekstów literackich oraz tematyki tekstów spoza literatury pięknej”(s. 67). Pojawia się również specyficzny zapis: „Adekwatność zbiorów do potrzeb społeczności lokalnej jest ważniejsza od wielkości kolekcji”. Wielkość zasobu to 1,5 do 2,5 książki na jednego mieszkańca, w bibliotekach o najmniejszym zasobie „materiały dla dzieci, literatura dla dorosłych i teksty nieliterackie mogą występować w równych częściach”, w większych udział książki niebeletrystycznej powinien „wykazywać tendencję zwyżkową” (s. 69). Podkreślanie rangi literatury pięknej i promowania jej czytelnictwa widoczne jest również w *Manifeście bibliotek publicznych*, między innymi jako imperatyw formułowany w jej misji, w punkcie pierwszym „Kształtowanie i wyrabianie nawyków czytelniczych dzieci od najmłodszych lat”, w punkcie dwunastym „Wspieranie i udział we wszystkich działaniach i programach literackich dla wszystkich grup wiekowych, w razie potrzeby – inicjowanie takich działań [...]” (s. 100), a „Zbiory i usługi nie mogą być przedmiotem jakichkolwiek form nacisków cenzury ideologicznej, politycznej, religijnej ani gospodarczej”. (s. 99).

W bibliotekach publicznych w Polsce przyjęto zasadę, że gromadzona literatura piękna będzie stanowiła 60% struktury zasobu, w tym również literatura obcojęzyczna: teksty literackie w języku angielskim, francuskim, niemieckim, włoskim. W bibliotekach górnośląskich niejednokrotnie odnaleźć można bogatą reprezentację klasyki i współczesnej literatury niemieckiej. Ponadto wydzielone są na ogół biografistyka, literatura wojenna (obozowa), powieść historyczna, poezja i dramat, natomiast w oddziałach dla dzieci i młodzieży – literatura dla młodych odbiorców. Polityka gromadzenia zbiorów powinna wynikać z zainteresowań czytelniczych, zatem w dostrzeżonych przypad-

¹⁴ *Działalność bibliotek publicznych. Wytyczne IFLA-UNESCO*. Oprac. P. GILL. Warszawa 2002, s. 19, 39 i nast.

kach mody czytelniczej konieczny jest – ograniczany na rzecz kooperacji bibliotek – zakup wieloegzemplarzowy, na przykład w sytuacji, gdy na *Sekretne życie drzew* Petera Wohllebena na liście oczekujących w katalogu *online* Biblioteki Śląskiej zarejestrowanych było czterdziestu dziewięciu chętnych.

W oddziałach (czytelniach) dla dzieci i młodzieży, Mediatekach („Abecadło”, „Planeta 11”) ważną formą działania jest promocja pięknie wydanej, bogato ilustrowanej książki dziecięcej, kształtującej wrażliwość i poczucie piękna. Nierzadko bywa to książka z ilustracjami wybitnych polskich twórców, począwszy od Jana Marcina Szancera, obecnie Iwony Chmielewskiej, Józefa Wilkononia, będąca promocją sztuki, wrażliwości na kształt i kolor, niekiedy, jak w stylistyce ilustracji Józefa Wilkononia, dowodząca jego interesującej koncepcji edukacji przez strach, nazwanej „wilkoniowaniem”¹⁵. Wśród form książek dla dzieci obecne są pięknie wydane baśnie, bajki, wiersze i wierszyki, opowiadania, a oferta usług i działania podejmowane w bibliotekach w celu promocji książki dziecięcej są bardzo intensywne, między innymi konkursy, spotkania autorskie, czytanie i opowiadanie bajek, drama, ponadto służą jej akcje czytelnicze (Noc z Andersenem) oraz festiwale, na przykład Festiwal Książki Dziecięcej Przecinek i Kropka¹⁶. Często stosowaną formą promocji za granicą jest wyjście bibliotekarza do miejsc obecności dziecka – na placach zabaw, w parkach (program „koszyk z książkami”)¹⁷.

¹⁵ Rozmowa z Józefem WILKONIEM. „Dezertery” TVP Kultura 8 grudnia 2018 r. Zob. także D. PANEK: *Polscy ilustratorzy książek na przełomie XX i XXI wieku. Wybrane zagadnienia*. Praca magisterska. Katowice 2019, s. 38–52.

¹⁶ Zob. liczne publikacje redagowane przez K. Heską-Kwaśniewicz: *Literatura dla dzieci i młodzieży (po roku 1980)*. T. 1. Red. K. HESKA-KWAŚNIEWICZ. Katowice 2008; *Literatura dla dzieci i młodzieży (po roku 1980)*. T. 2. Red. K. HESKA-KWAŚNIEWICZ. Katowice 2009; *Literatura dla dzieci i młodzieży (1945–1989)*. T. 3. Red. K. HESKA-KWAŚNIEWICZ i K. TAŁUĆ. Katowice 2013; *Literatura dla dzieci i młodzieży*. T. 4. Red. K. HESKA-KWAŚNIEWICZ i K. TAŁUĆ. Katowice 2014; *Literatura dla dzieci i młodzieży*. T. 5. Red. K. TAŁUĆ. Katowice 2017. *Młody czytelnik w świecie książki, biblioteki i informacji*. Red. K. HESKA-KWAŚNIEWICZ, I. SOCHA. Katowice 1996; *Młody odbiorca w kręgu lektur pożytecznych i szkodliwych*. Red. K. HESKA-KWAŚNIEWICZ, współpr. S. GAJOWNIK. Katowice 2012; *Książka dla dziecka wczoraj, dziś, jutro*. Red. K. HESKA-KWAŚNIEWICZ, I. SOCHA. Katowice 1998; a także M. ZAJĄC: *Promocja książki dziecięcej*. Warszawa 2000; M. GĘBORSKA: *Biblioteka aktywnie promująca książkę dziecięcą*. Warszawa 2018.

¹⁷ B. WOŹNICZKA-PARUZEL: *Biblioteki dla dzieci w krajach Europy Zachodniej i w Polsce – porównania i refleksje*. W: *Biblioteki publiczne wobec Unii Europejskiej*. Oprac. J. KRAJEWSKI, D. SAWICKA. Toruń 2003, s. 47–61.

W sieci bibliotek publicznych gromadzi się i udostępnia teksty literackie, obecne są one w oddziałach dla dzieci i młodzieży, oddziałach książki mówionej [OKM] oraz działach terapeutycznych (na przykład Dział Integracyjno-Biblioterapeutyczny Biblioteki Śląskiej). W ramach działalności bibliotek publicznych, zgodnie z paragrafem 82. UE organizowane są biblioteki szpitalne dla pacjentów oraz więzienne, w których realizowane są działania kompensacyjne, biblioterapeutyczne i resocjalizacyjne skierowane do osób znajdujących się w „niekorzystnej sytuacji”. Zbiory bibliotek szpitalnych to przede wszystkim powieść polska i obca, literatura religijna oraz prasa. W bibliotekach więzennych tekst literacki jest podstawą kształtowania księgozbioru, a indywidualna i grupowa praca biblioterapeutyczna opiera się na wybranych tekstach literackich (często poetyckich), umożliwiających terapię i spełniających funkcję kompensacyjną.

W Krakowie – mieście literatury, w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej podjęto jedną z ciekawszych inicjatyw w bibliotekarstwie publicznym. W 2012 roku, w funkcjonującej w WBP Artetece zorganizowano Wystawę Liberatury, będącą kontynuacją pracy propagatorskiej Katarzyny Bazarnik i Zenona Fajfera, twórców i głównych teoretyków liberatury. Wystawa jest prezentacją książek niekonwencjonalnych, a jest to:

taki rodzaj pisarstwa, który zaprzęga w procesie twórczym artysty nie tylko słowo, ale i nośniki słów, jakimi są materialne komponenty książki, rozumianej w najszerszym – także materialnym – znaczeniu, by w jego wyniku stworzyć odrębny i niepowtarzalny tekst. Stąd pojęcie liberatury, która w rezultacie wolności (łac. *liber*) twórczej pisarza, uderza w konwencjonalną formę książki (łac. *liber*), jak i cały rynek wydawniczy, determinujący praktykę czytelnictwa. Jest to jedyna tego typu, tak kompletna, stała wystawa na świecie¹⁸.

W Artetece zgromadzono dzieła pisarzy, między innymi Jamesa Joyce'a (zapis biegu myśli, strumienia świadomości), obecny jest Stéphane Mallarmé, symbolista i twórca kaligraficznej symfonii, Laurence Sterne z jego anarchistyczną autobiografią oraz dzieła współczesnych liberatów (Raymond Queneau, tajwańska poetka

¹⁸ WBP Kraków. Arteteka. <http://miastoliteratury.pl/miasto-literatury/zycie-literackie/miejsca-literackie-w-krakowie/czytelnia-liberatury/> [dostęp 28.03.2019]. Definicja „E-Liberatury” zob. A. PRZYBYSZEWSKA: *E-Liberatura; Liberatura „Zagadnienia Rodzajów Literackich”* 2007, t. 50, z. 1–2 (99–100), s. 247, 255–258.

Hsia Yu, autorka przezroczystego *Pink Noise*, Mark Z. Danielewski, twórca kolażowej powieści *House of Leaves*).

Promowanie czytelnictwa realizowane jest również w bibliotekach szkolnych i pedagogicznych.

Zgodnie z misją biblioteki szkolnej, kształtuje ona w uczniach umiejętność uczenia się przez całe życie, rozwija ich wyobraźnię, przygotowuje do roli odpowiedzialnych obywateli¹⁹. W *Wytycznych...* zawarto również zapis na temat oferty:

Rozsądny zbiór materiałów książkowych powinien zawierać 10 książek na ucznia [...] przynajmniej 2500 odpowiednio dobranych i uaktualnionych pozycji [...] przynajmniej 60% zbioru powinna stanowić literatura popularnonaukowa odnosząca się do programu nauczania [...] powinna ponadto gromadzić materiały służące rekreacji, takie jak: popularne powieści, nagrania muzyczne, gry komputerowe, dyski laserowe, czasopisma i plakaty [...].

s. 22

Zapis dotyczący obecności 60% literatury popularnonaukowej w zasobie biblioteki jest różny od standardów wypracowanych w polskim bibliotekarstwie szkolnym, w którym 60% stanowią teksty literackie.

W *Wytycznych...* zawarte są również uwagi na temat roli personelu biblioteki – bibliotekarza szkolnego, który „powinien być profesjonalnie wykształcony i dodatkowo posiadać kwalifikacje pedagogiczne” (s. 24), oraz licznej (nieobecnej, niestety, w polskich bibliotekach szkolnych) kadry pomocniczej, techników, nauczycieli, wolontariuszy. Rolą bibliotekarza jest

tworzyć sprzyjające warunki do rozrywki i nauki: atrakcyjne, zapraszające i dostępne dla wszystkich, wolne od strachu i uprzedzeń. Każdy, kto pracuje w bibliotece szkolnej, powinien mieć dobre relacje z dziećmi, młodzieżą i dorosłymi.

s. 25–26

Bibliotekarz powinien także

popularyzować czytelnictwo i promować literaturę dziecięcą, media i kulturę [...] (s. 25), może zaprosić chętnych na głośne czytanie i opowiadanie bajek [...] rozwijać u uczniów chęć czytania oraz organizować programy promujące wśród nich czytelnictwo i zainteresowanie literaturą.

s. 35

¹⁹ Zob. *Biblioteki szkolne. Wytyczne IFLA/UNESCO*. Oprac. T.P. SAETRE, G. WILLARS. Warszawa 2003, s. 13.

W bibliotekach szkolnych organizowanych jest wiele akcji i konkursów czytelniczych, poranki i wieczory poetyckie, sympozja naukowe i tym podobne.

Biblioteki szkolne od kilku dziesięcioleci na świecie, w Polsce od początku XXI wieku, przekształcane są w szkolne centra informacji. Obecność tekstów literackich w zasobie bibliotek jest niezbędna ze względu na realizowanie programów nauczania; występują one jako lektura obowiązkowa i uzupełniająca oraz beletrystyka z wyodrębnioną na ogół powieścią młodzieżową, w tym dla dziewcząt, literaturą II wojny światowej lub wojenną (też obozową), powieścią historyczną, literaturą obcojęzyczną. Normatyw zakupu określa dostępność literatury obowiązkowej w ilości jeden egzemplarz na trzech uczniów, natomiast literatury uzupełniającej jeden egzemplarz na pięciu uczniów²⁰.

W sieci bibliotek pedagogicznych gromadzenie tekstów literackich określa *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 lutego 2013 r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych bibliotek pedagogicznych*, w którym punkt drugi stanowi, że do zadań bibliotek należy między innymi gromadzenie, opracowywanie, ochrona, przechowywanie i udostępnianie użytkownikom materiałów bibliotecznych, w tym dokumentów piśmienniczych, zapisów obrazu i dźwięku oraz zbiorów multimedialnych, obejmujących w szczególności: a) literaturę z zakresu pedagogiki i nauk pokrewnych, b) publikacje naukowe i popularnonaukowe z różnych dziedzin wiedzy objętych ramowymi programami nauczania, c) literaturę piękną, a także teksty kultury, o których mowa w przepisach w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół²¹. Celem działalności bibliotek pedagogicznych (nauczycielskich) było zarówno w historii, jak i obecnie wspomaganie procesu nauczania, przede wszystkim zapewnienie dostępu do dokumentów niezbędnych w edukacji, w tym krytycznych wydań tekstów literackich.

W bibliotekarstwie od dawna wyzwaniem jest redagowanie relewantnej informacji treściowej dla dzieła literackiego. Pomimo systematycznie podejmowanych wysiłków opis treściowy (rzeczowy), zatem klasyfikowanie i katalogowanie przedmio-

²⁰ Zob. B. STANIÓW: *Biblioteka szkolna dzisiaj*. Warszawa 2012; J. ANDRZEJEWSKA: *Bibliotekarstwo szkolne*. T. 1–2. Warszawa 1996.

²¹ Zob. *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 lutego 2013 r. w sprawie zasad działania publicznych bibliotek pedagogicznych*. Dz.U. 19 marca 2013 r., poz. 369.

towe, często jest tożsame z opisem katalogowym ich cech wydawniczo-formalnych. Jadwiga Woźniak (J. Woźniak-Kasparek) stwierdza, że

Ważnym zagadnieniem jest szerokość i szczegółowość kategoryzacji tekstów literackich. Szerokość jest, ogólnie biorąc, pytaniem o to, jakie kategorie informacji o tekście literackim powinny być odwzorowane w jego charakterystyce. [...] Uznawanie pewnych z nich za obowiązkowe, innych zaś za fakultatywne czy zbędne należy do sfery pragmatyki języka informacyjno-wyszukiwawczego [...]²².

Jacek Wojciechowski zauważa natomiast, że

W praktyce komunikacyjnej wysoce kłopotliwe okazuje się częste, a niekiedy wręcz nagminne, przenoszenie narzędzi i stylu odbioru z komunikacji czysto informacyjnej do nieinformacyjnej. W odbiorze informacji proces interpretacji [...] pozostaje w mniej lub bardziej zaawansowanym związku z nadawczymi intencjami. Natomiast w nieinformacyjnej komunikacji artystycznej – zwłaszcza literackiej, lecz także filmowej (fabularnej) albo teatralnej – te relacje nie muszą być aż tak silne ani w pełni obligatoryjne [...]. Czytanie literatury polega na wzmożonym współkreowaniu przejmowanych treści w trybie *dialogu z tekstem* literackim [...]²³,

zatem budowanie informacji o tekście literackim w systemach informacyjno-wyszukiwawczych powinno być głębsze i wynikać z zastosowania dodatkowych kryteriów charakterystyki dokumentu.

Opracowanie książki literackiej nie jest satysfakcjonujące dla odbiorcy, a tym bardziej literaturoznawcy, poszukujących szczegółowej informacji o jej treści, zatem wszystkich lub przynajmniej najistotniejszych poziomów narracji, stanowi bowiem najczęściej opis jej cech wydawniczo-formalnych. Opracowanie formalne wydawnictwa zwarte (kodeksu), z arkuszem pierwszym normy PN-82/N-01152 (obowiązującej od 1 stycznia 1984 roku) oraz arkuszem zmian A1/1997 roku zawiera opis oznaczenia odpowiedzialności, odpis tytułu głównego (dodatku do tytułu, tytułu równoległego i inne), adresu wydawniczego i cech formalnych wydawnictwa zwarte (paginacja, materiały uzupełniające, format, seria). Opis starego druku, zgodnie z arkuszem ósmym

²² J. WOŹNIAK: *Kategoryzacja. Studium z teorii języków informacyjno-wyszukiwawczych*. Warszawa 2000, s. 194.

²³ J. WOJCIECHOWSKI: *Obszary wiedzy o bibliotekarstwie...*, s. 118.

przywołanej normy jest uzupełniany o dodatkowe elementy strefy adresu wydawniczego (miejsce druku, drukarnia, data druku), strefy opisu fizycznego oraz uwag. Opracowanie dokumentów dźwiękowych, między innymi nagrań tekstów literackich według arkusza siódmego normy, pozwala na opis bardziej szczegółowy w strefie tytułu i oznaczenia odpowiedzialności, między innymi włączenie danych o bohaterach literackich i nazwisk lektorów.

Opracowanie rzeczowe książki literackiej jest również rejestrem jej cech formalnych, przede wszystkim informacji na temat gatunku literackiego. Zgodnie z zasadami najbardziej popularnej na świecie, obowiązującej w polskich bibliotekach publicznych i szkolnych po 1945 roku, Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątej symbole identyfikujące gatunek literacki generowane są w dziale 82., zgodnie z I zasadą rozbudowy równoległej. Od 1992 roku symbol literatury w poszczególnych językach generowany jest za pomocą poddziałów wspólnych języka, na przykład UKD 821.162.1 to symbol literatury polskiej (821 to podstawa rozbudowy równoległej, a =162.1 to język polski), natomiast symbol UKD 821.111 to symbol literatury angielskiej, gdyż =111 język angielski. Zgodnie z gramatyką UKD poddziały analityczne umożliwiają wprowadzenie informacji o gatunku literackim, na przykład 82-1 poezja, 82-2 dramat, 82-3 powieść, z możliwością wykorzystania symboli bardziej szczegółowych, na przykład 82-311.1 powieść psychologiczna, 82-312.6 biografia, 82-343 podania, baśnie, legendy, 82-93 literatura dziecięca. Poezja polska otrzyma zatem symbol 821.162.1-1, a autorstwo utworu poetyckiego katalogowane jest dzięki dołączeniu tak zwanego symbolu A/Z, zatem 821.162.1-1] Mickiewicz dla poezji Adama Mickiewicza. Opis uzupełniony być może o aspekt historyczny widoczny jako podział wspólny formy (091), przyjmując symbol UKD 821.162.1(091)-1]Mickiewicz.

W bibliotekach publicznych dla dzieci i młodzieży literaturę piękną klasyfikuje się według następujących zasad: 1) w czterech poziomach według stopnia trudności (i wieku), na przykład Poziom IV Książki dla młodzieży (15–16 lat), 2) w działach gatunkowo-tematycznych według zawartości treściowej, na przykład KZ Książki Zabawki; P Powieści; Prz Powieści przygodowe, kryminalne; Z Powieści i opowiadania przyrodnicze; PD Poezja Dramat; R Literatura religijna²⁴.

²⁴ Zob. *Wykaz działów katalogu rzeczowego w bibliotekach publicznych dla dzieci i młodzieży*. Oprac. G. LEWANDOWICZ. Warszawa 1998.

Zasoby biblioteczne tekstów literackich uporządkowane są według gatunku literackiego oraz układu alfabetycznego nazwisk autorów i ich dzieł, wyodrębnia się również literaturę obcojęzyczną, często umożliwiając jej szybkie wyszukiwanie dzięki wprowadzaniu dogodnej i satysfakcjonującej dla użytkowników zasady wolnego dostępu do półki.

W historii bibliotekarstwa odnotować można ciekawe inicjatywy dotyczące szczegółowego opracowywania tekstów literackich, niekiedy wprowadzone są oryginalne zapisy dowodzące parytetu: w systemie klasyfikacyjnym K. Clementa (1635) w dwóch działach głównych widnieje podział „Uczone niewiasty”: „Poeci, grammatycy (uczone niewiasty)” oraz „Medycyna (uczone niewiasty)”²⁵. Jadwiga Woźniak-Kasperek przywołuje interesującą, niewykorzystywaną jednak powszechnie koncepcję R.S. Walkera (1958), który katalogowanie autorsko-tytułowe i opis pozostałych cech wydawniczych oraz formalnych uzupełnił o dane dotyczące przedmiotu tekstu literackiego i tematyki utworu, wykorzystując formułę fasetową Shiyali Ramamrity Ranganathana, wybitnego indyjskiego matematyka i bibliotekarza, twórcy polihierarchicznego porządku w klasyfikowaniu dokumentów bibliotecznych – Klasyfikacji Dwukropkowej (Colon Classification). Na podstawie wzorca jego formuły fasetowej, złożonej z pięciu kategorii w porządku PMEST, przyjętej dla klasyfikowania dokumentów ze wszystkich dziedzin wiedzy Walker opracował znakomity projekt głębokiego klasyfikowania tekstów literatury pięknej w postaci formuły PM(PMEST) E(ST), gdzie P – katalogowanie autorsko-tytułowe; M – przedmiot dokumentu, tematyka utworu; E – typ tekstu (forma, gatunek); ST – autor według języka i okresu historycznego. Kategoria Materia (M), „zanurzona” w opis formalny dokumentu, pozwala na wprowadzenie danych opracowania rzeczowego zgodnie z postacią M (PMEST), gdzie P oznacza postaci występujące w utworze; M – środowisko społeczne, zawodowe, kulturowe; E – temat, ideę przewodnią utworu; S – umiejscowienie geograficzne tekstu; T – umiejscowienie czasowe treści dokumentu. Propozycja Walkera umożliwia głęboki opis przede wszystkim powieści realistycznej. Szkoda zatem, że „Ze znanych bibliotek formułę Walkera stosuje lub co najmniej nawiązuje do niej Biblioteka Kongresu”²⁶.

²⁵ J. LELEWEL: *Utrzymanie porządku, Systema*. W: *Bibliograficznych ksiąg dwoje...*, s. 312.

²⁶ J. WOŹNIAK: *Kategoryzacja...*, s. 194.

Shiyali Ramamrita Ranganathan, opracowując i udoskonala-
jąc swój system biblioteczny w latach 1933–1973, zaproponował
formułę fasetową dla literatury w postaci 0, [P], [P2], [P3], [P4],
w której jako zapis ognisk dla kategorii [P] wykorzystał izolaty
języka, w spisie ognisk dla [P2] wprowadzał gatunki literackie:
1 Poezja, 2 Dramat, 3 Beletrystyka (łącznie z krótkimi nowelami
i literaturą fantastyczną), 4 Epistolografia, 5 Sztuka oratorska,
6 Inne formy prozy, 7 Formy mieszane, w [P3] zastosował metodę
chronologiczną (rok urodzenia autora, dla osób urodzonych po
1800 roku ograniczył opis do jednego znaku, następnie stosował
układ alfabetyczny), natomiast w [P4] tytuł utworu zapisany
zgodnie z regułą gramatyki 004²⁷. Symbol CC (KDR) dla poezji
Adama Mickiewicza ma postać 0, 145, 1, L98, w którym (BC)
0 literatura, [P] 145 język polski, [P2] 1 poezja, [P3] L98 rok
urodzenia Mickiewicza²⁸.

W Bibliotece Kongresu wykorzystywane są także symbole
autorskie opracowane przez Charlesa Ammi Cuttera, odwzo-
rowywane w pewnym stopniu w symbolach klasyfikacyjnych
Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego, pozwalające na szczegó-
łowy opis wszystkich tytułów i kolejnych wydań dzieł autora
(symbol autorski dla Adama Mickiewicza 55).

W językach haseł przedmiotowych i historycznych ka-
talogach przedmiotowych literaturę piękną uogólniano do
opisu formy i gatunku. Martin Schrettinger, „pater Willibald
ordinis Sancti Benedicti” i bibliotekarz królewskiej Biblioteki
Nadwornej w Monachium pierwszej połowy XIX wieku²⁹, jest
autorem nowoczesnego, bardzo szczegółowego *Realkatalogu*,
w którym przyjął zasadę „potęgownia dokładności katalogu”,
zatem włączania do procesu opracowywania rzeczowego
dokumentów wydawniczo i piśmienniczo niesamoistnych,
artykułów i fragmentów. *Realkatalog* jest jednak dowodem
na uogólnianie informacji o tekstach literackich: pomijano
kolejne wydania książek i przekłady, a repliki, komentarze,
recenzje i polemiki katalogowano w porządku haseł prezen-
towanych dzieł. Wśród dzieł literackich opracowywano tylko
powieści i sztuki historyczne, poematy bohaterskie oraz wiersze
dydaktyczne.

²⁷ O. UNGURIAN: *Teoria i praktyka klasyfikacji fasetowej S.R. Ranganathana*.
Warszawa 1975, s. 166.

²⁸ Ibidem, s. 66.

²⁹ Z. ŻMIGRODZKI: *Martin Schrettinger (1772–1851). Życie i dzieło*. Katowice
2004.

Adam Łysakowski, inicjator i twórca nowoczesnej formy katalogu przedmiotowego w Polsce, w opisie zasad dotyczących zasięgu katalogu „wyłączył od katalogowania” 1) teksty literackie, 2) piśmiennictwo starsze, 3) piśmiennictwo popularne. Pisał:

Teksty literackie, stanowiące literaturę »piękną« (beletrystykę), tj. poezja, powieści, literatura rozrywkowa, ludowa, utwory dla dzieci i młodzieży, dostępne w katalogu alfabetycznym pod nazwiskiem autora, nie wchodzi w bibliotecę naukowej do katalogu przedmiotowego – nawet w wydaniach komentowanych [...] wyjątek stanowią utwory, które mają szersze, nie tylko literackie, lecz dokumentacyjne, znaczenie (biograficzne, historyczne, reportażowe, etnograficzne) i mogą zainteresować czytelnika poszukującego niebeletrystycznych materiałów³⁰.

Obecnie na podstawie JHP BN opracowano Deskryptory BN, wśród których obecny jest Deskryptor formy/rodzaju/gatunku, umożliwiający katalogowanie przedmiotowe tekstów literackich.

Opracowanie zasobu bibliotecznego jest niezbędne do realizacji procesu komunikacyjnego, a zatem udostępniania konkretnych dokumentów. Zasady udostępniania, przede wszystkim ochrona wolności czytania, zgodnie z *Pięcioma prawami zasad bibliotekarstwa* Michaela Gormana ważne były i są nadal, zwłaszcza w kontekście społeczeństwa informacyjnego („wiedzy”) i demokratyzacji. Zarządzanie zasobem i kadrą biblioteczną wymaga odpowiedzi na wiele pytań, wśród nich dotyczących ekonomii, polityki i obecności w infrastrukturze oraz w polityce państwa. Z zagadnieniami etyki bibliotekarskiej i informacyjnej łączy się obecnie wiele problemów, o czym przy okazji analizy zasług Martina Schrettingera OSB, „wielkiego zapomnianego w dziejach bibliotekarstwa”³¹, nadmienia Zbigniew Żmigrodzki:

Jeżeli przyjmuje się założenie, że staranny wybór bibliotekarza, który ma odpowiadać sformułowanym przez Schrettingera kryteriom, zapobiegnie wadliwemu funkcjonowaniu biblioteki, pełne doń zaufanie ze strony zwierzchnictwa byłoby uzasadnione. Jednak w wielu przypadkach, nie tylko dawniej, ale i obecnie, kierowanie bibliotekami powierza się ustosunkowanym ignoran-

³⁰ A. ŁYSAKOWSKI: *Katalog przedmiotowy. Podręcznik*. Warszawa 1946, s. 24.

³¹ Z. ŻMIGRODZKI: *Martina Schrettingera koncepcje rzeczowej charakterystyki dokumentów*. W: *Opracowanie rzeczowe zbiorów w dużych bibliotekach uniwersalnych*. Red. K. DĄBROWSKA. Warszawa 1989, s. 51.

tom – na zasadzie *sine cura*. Niekiedy także w celu sprawowania przez nich ideologiczno-politycznego nadzoru nad gromadzeniem i uzupełnianiem zbiorów³².

Udostępnianie zbiorów bibliotecznych łączy się z trudnym problemem cenzury – wyłączenia dokumentów z obiegu czytelniczego, selekcjonowania i przechowywania jako *Prohibita*. Cenzura w historii bibliotek łączyła się również z zakazem czytania tekstów literackich – znamienym przykładem jest cenzura wprowadzona przez nestora zakonu włoskiego opactwa benedyktynów w XIV wieku, brata Jorge'a z Burgos dla II tomu *Poetyki* Arystotelesa w *Imieniu róży* Umberta Eco. Cenzura jednak najczęściej wynikała (wynika) z uwarunkowań politycznych, wielu autorów nie było obecnych w przestrzeni literackiej po 1945 roku – na rynku wydawniczym i w obiegu czytelnicznym. Zgodnie z obowiązującym spisem książek wycofanych z polskich bibliotek publicznych, w 1951 roku wywieziono pod kontrolą do wyznaczonych papierni i zniszczono 2,5 tysiąca tytułów w kilku milionach egzemplarzy, w tym pięćset sześćdziesiąt dwie książki dla dzieci³³. Zbigniew Żmigrodzki pisze:

Ten sposób unicestwienia polskiego słowa wywarł jeszcze gorsze wrażenie, niż palenie książek przez hitlerowców w roku 1933 w Niemczech na ulicznych stosach. Taka publiczna śmierć książki była przynajmniej jawna i w ten sposób jakby bardziej honorowa³⁴.

Wśród autorów wycofanych książek znaleźli się między innymi Zofia Kossak-Szczucka, Aleksander Kamiński, Stanisław Jerzy Lec, Antoni Ossendowski, Teodor Jeske-Choiński, Jadwiga z Łobzowa, wszystkie tytuły Rudyarda Kiplinga, Karola Maya, *Katechizm polskiego dziecka* Władysława Bełzy, *Noc Bożego Narodzenia* i *Dom wielki jak świat* Ewy Szelburg-Zarembiny oraz *Legendy* Janiny Porazińskiej.

³² Z. ŻMIGRODZKI: *Martin Schrettinger (1772–1851). Życie i dzieło...*, s. 36.

³³ Zob. [Cenzura PRL]. *Wykaz książek podlegających niezwłocznemu wycofaniu 1 X 1951 r.* Wrocław 2002. Zob. także: E. DĄBROWICZ: *Zdezaktualizowane. Na marginesie „Wykazu książek podlegających niezwłocznemu wycofaniu 1 X 1951 r.”*. „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Litteraria Polonica” 2013, nr 1(19), s. 43–57.

³⁴ Z. ŻMIGRODZKI: *Postowie*. W: [Cenzura w PRL] *Wykaz książek...*, Wrocław 2002, s. 79.

W latach stalinowskich, jak pisze Krystyna Heska-Kwaśniewicz, na indeksie znalazły się wszystkie książki Kornela Makuszyńskiego, a zakaz publikacji dotyczył również literatury dziecięcej, w tym *Przygód Koziołka Matołka*. Podczas plenum Zarządu Głównego ZLP w 1951 roku padły słowa, iż Makuszyński kształtował swe utwory, opierając się na „negacji walki klasowej”, i zarzucono mu, że

Jako jeden z czynników odwracania uwagi dzieci od problematyki społecznej występują głupawe wierszyczki o koziołkach -matołkach, pełne bzdurnych, nieprawdopodobnych przygód, stanowiące objaśnienia do ilustracji – coś w rodzaju osławionych amerykańskich comics³⁵.

Pierwszy stutysięczny nakład, jaki został wznowiony i ukazał się w 1957 roku, sprzedano w ciągu jednego dnia.

Obecnie cenzura, rozumiana jako selekcja tekstów literackich udostępnianych odbiorcy, dotyczy młodego czytelnika, zatem oddziałów dla dzieci i młodzieży w bibliotekach publicznych oraz bibliotek w szkole, w których zasady gromadzenia i profilowania zbiorów są tożsame ze wstępną selekcją nabywania ze względu na kodeks etyki bibliotekarza. Nie kupuje się zatem i nie udostępnia literatury ocenianej jako „szkodliwa” lub jako „informacja toksyczna”. Wiele konkretnych tytułów wymieniono w odpowiedziach na ankietę przeprowadzoną wśród bibliotekarzy wojewódzkich bibliotek publicznych, a dotyczącą znajomości zasad etyki zawodowej bibliotekarzy. Wyniki ankiety świadczą nie tylko o uwzględnianiu zasad etycznych w zawodzie, ale również o znajomości tekstów literackich kanonu literatury polskiej i przekładów bestsellerowych powieści obcych. Niekiedy znajomość tekstu wynika, być może, z jego ekranizacji: na pierwszym miejscu bowiem wskazano *Pięćdziesiąt twarzy Grey’a* Eriki Leny James, a ponadto *Sto dwadzieścia dni Sodomy* Donatiena Alphonse’a François de Sade’a, *Jedenaście minut* Paula Coelho, *Pamiętniki wampirów* Lisy Jane Smith, *Dziennik nimfomanki* Valérie Tasso, *Kamasutra*, *Raz w roku w Skiroławkach* Zbigniewa Nienackiego, *Sztukę kochania* Michaliny Wisłockiej, powieści i poradniki dotyczące seksu i życia erotycznego, „mroczne kryminały”, „manga i niektóre komiksy”³⁶. Wyniki badań skłaniają do

³⁵ K. HESKA-KWAŚNIEWICZ: *Koziołka Matołka bój ze stalinizmem*. „Tygodnik Powszechny” 2003, nr 33, s. 13.

³⁶ K. DOBJA: *Etyczne aspekty pracy bibliotekarza (na przykładzie wojewódzkich bibliotek publicznych w Polsce)*. Praca magisterska. ISiIN UŚ 2019, s. 105–107.

refleksji, ponieważ odpowiedzi uzyskane od stu trzech ankietowanych bibliotekarzy dowodzą, że siedemdziesięciu pięciu z nich zdecydowanie wyklucza udostępnianie dzieł „nieodpowiednich” czytelnikom zbyt młodym, jednak trzy osoby przyznały, że w ich bibliotekach zdarza się to często, a dwadzieścia pięć osób, iż sporadycznie. Do lektury nieodpowiedniej dla młodzieży należą również, według bibliotekarzy, między innymi: *Dzieje grzechu* Stefana Żeromskiego, *Zmory* Emila Zegadłowicza, *Wojna polsko-ruska* Doroty Masłowskiej, twórczość Manueli Gretkowskiej.

Według zapisów *Kodeksu etyki bibliotekarza i pracownika informacji*: „Podstawowymi wartościami moralnymi, określającymi misję zawodu są ochrona wolności intelektualnej, prawa do swobodnego wyrażania myśli, prawa do swobodnego dostępu do wiedzy, informacji i kultury oraz przestrzeganie zasady neutralności w sprawach ideologii, życia politycznego i religii. Bibliotekarze i pracownicy informacji winni być osobami godnymi zaufania publicznego, ekspertami pośredniczącymi pomiędzy czytelnikami i użytkownikami informacji a zasobami piśmienniczymi i informacyjnymi, których użytkownicy ci potrzebują do realizacji swoich różnorodnych zadań i celów”³⁷. Zgodnie z zasadami ogólnymi: „2. Bibliotekarze i pracownicy informacji mają za zadanie rozpoznawać, zaspokajać i rozwijać potrzeby informacyjne, edukacyjne, naukowe, kulturalne, estetyczne i rozrywkowe. Szczególną ich powinnością jest stwarzanie możliwości swobodnego i powszechnego dostępu do narodowych i światowych zasobów informacyjnych oraz ochrona i transmisja społeczna dziedzictwa kultury i nauki. 3. Bibliotekarze i pracownicy informacji przeciwstawiają się cenzurze i ograniczaniu dostępu do informacji, wiedzy i kultury, odwołując się do racjonalności, zdrowego rozsądku i najlepszych wzorców profesjonalnych. 4. Biblioteki i ośrodki informacji są instytucjami zaufania społecznego, dla których naczelną dewizą jest dbałość o dobro publiczne we wszystkich kwestiach pozostających w ich gestii”³⁸.

W części IV *Bibliotekarze i pracownicy informacji wobec zasobów bibliotecznych i informacyjnych* „Szczągują powierzone sobie zasoby. Nie ograniczając dostępu do nich, dążą do racjonalnego zachowania i ochrony zasobów bibliotecznych i informacyjnych [...] 2. Zgodnie ze swoją najlepszą wiedzą dążą do zapewnienia

³⁷ Zob. *Kodeks etyki bibliotekarza i pracownika informacji*. Warszawa 2005, s. 3.

³⁸ Zob. *ibidem*, s. 6–7.

najwyższej jakości wykorzystywanych lub tworzonych przez siebie systemów i serwisów informacyjnych. 3. Dostosowują zasoby biblioteczne i informacyjne własnej instytucji do potrzeb publiczności i środowiska, dbając o stosowny standard merytoryczny i stałą ich aktualizację. W zakresie doboru i selekcji zasobów przestrzegają reguł bezstronności, obiektywnego a kompetentnego wartościowania, informując użytkowników o przyjętych zasadach kształtowania zasobów. 4. Mając świadomość, że nie wszystkie materiały biblioteczne i informacyjne są jednakowej wartości, starają się poznać różne sposoby ich oceny, zwracając uwagę na opinię krytyki naukowej i literackiej. Przy doborze i opracowaniu zbiorów kierują się przede wszystkim potrzebami użytkowników i zasadą udzielania priorytetu materiałom najwyższej jakości [...] oceniając i udostępniając, przeciwstawiają się wszelkim przejawom dyskryminacji i zachowują bezstronność; starają się stosować takie narzędzia charakterystyki dokumentów i organizacji ich zbiorów, które wykluczają uprzedzanie użytkownika do konkretnych tekstów lub źródeł. 6. Jeśli materiały biblioteczne lub źródła informacyjne ze względu na ich rzadkość, cenność, poufność lub szkodliwość społeczną są wyłączone z powszechnego udostępniania, informują użytkowników o fakcie ich posiadania i ogłaszają zasady, na jakich można z nich skorzystać”³⁹.

Profilowanie zasobu z zakresu literatury pięknej łączy się zatem z kompetencjami, przygotowaniem do zawodu i znajomością tekstów literackich, a ich odbiór przez czytelnika pośrednio z wizerunkiem bibliotekarza. Czytelnik obecnie jest użytkownikiem informacji, przyjmując najczęściej rolę prosumenta, wyznaczającego kierunki rozwoju form informacji z zakresu humanistyki, w tym współczesnej literatury pięknej.

Martin Schrettinger podkreślał, że funkcji bibliotekarza nie powinien pełnić filolog. Pisał:

Należy wybrać z wielką ostrożnością kandydata na bibliotekarza, który obok wysokiego stopnia ogólnego wykształcenia literackiego [w rozumieniu naukowego – A.T.] opanował teoretyczną wiedzę o bibliotece, nie jest uczonym ani literatem z zawodu, którego moralność, mądrość i humanitaryzm uznane są przez opinię publiczną [...]. Prawdziwy bibliotekarz powinien z jednokowym zamiłowaniem objąć cały obszar nauk; nie może preferować żadnej dziedziny; całą swą siłę umysłową i czas, z wyjątkiem

³⁹ Zob. *ibidem*, s. 12–14.

niezbędnych do utrzymania zdrowia godzin odpoczynku, rezygnując całkowicie z prywatnych prac literackich, ma poświęcić opracowaniu biblioteki i jej prowadzeniu [...] nie nadaje się na bibliotekarza wykształcony uczonej – specjalista ani renomowany pisarz. [...] Czy można się spodziewać, że oprą się pokusie własnych prac, aby przygotowywać katalogi dla ogólnego pożytku? Czy ktoś taki będzie mógł się zdecydować tylko na ciągłe gotowanie dla wszystkich, nie siadając razem z nimi do stołu?⁴⁰

W historii bibliotekarstwa odnajdziemy wiele dowodów świadczących o tym, że wybitni pisarze w Polsce i za granicą podejmowali pracę w bibliotekach, najczęściej naukowych. Z pewnością odnosili sukcesy bibliotekarskie, ale niewątpliwą sławę przyniosły im dokonania literackie i twórczość, która najprawdopodobniej w jakimś stopniu wynikała z „buszowania” w zasobie bibliotecznym. Wielu ludzi kultury, pisarzy i poetów pracowało jako bibliotekarze bądź wolontariusze w bibliotekach, podejmowali się opracowywania kwerend bibliograficznych (na przykład Zbigniew Herbert). Stefan Żeromski był pomocnikiem bibliotekarza w Bibliotece Ordynacji Zamojskich w Warszawie, natomiast jako bibliotekarz pracował w Muzeum Narodowym Polskim w Rapperswilu, Adam Mickiewicz – w paryskiej Bibliotece Arsenau, Julian Przyboś w Zakładzie Narodowym im. Ossolińskich we Lwowie, w bibliotece pracowała także Maria Kownacka. Bibliotekarzami byli bracia Grimm, Marcel Proust, Anatole France, Johann Wolfgang Goethe, Jorge Luis Borges.

Współczesny wizerunek bibliotekarza to najczęściej kompetentny, pełen pasji i kreatywności absolwent kierunku informacja naukowa i bibliotekoznawstwo, według analizowanych ogłoszeń zatrudniany między innymi na stanowiskach: menadżer baz danych (administrator bazy rekordów), broker informacji (infobroker), informator dziedzinowy (bibliotekarz dziedzinowy), specjalista informacji elektronicznej (dokumentów elektronicznych), redaktor baz danych (kataloger, klasyfikator), digitalizator (specjalista do spraw cyfryzacji), specjalista do spraw bibliometrii. Opracowany na podstawie oczekiwań pracodawców w ogłoszeniach i ofertach pracy Uniwersalny Model Kompetencji do-

⁴⁰ M. SCHRETTINGER: *Handbuch der Bibliothek-Wissenschaft, besonders zum Gebrauche der Nicht-Bibliothekare, welche ihre Privat-Büchersammlungen selbst einrichten wollen: auch als Leitfaden zu Vorlesungen über die Bibliothek-Wissenschaft zu gebrauchen*. Wien 1834, s. 150–154. Za: Z. ŻMIGRODZKI: *Martin Schrettinger (1772–1851). Życie i dzieło...*, s. 35–36.

wodzi, że zadania, jakie wykonują pracownicy bibliotek, można uporządkować w czterech kategoriach: społeczne, osobiste, menedżerskie oraz zawodowe. Wśród oczekiwań formułowanych w ofertach pracy sporadycznie widnieje „znajomość literatury”⁴¹, ale często akcentowana bywa oczekiwana umiejętność pracy z dziećmi i młodzieżą. Ta kultura spotkania jest zgodna z wizją Ranganathana, który uważał, że bibliotekarz nie jest „reader’s advisory service” – doradcą⁴² może być tylko „a companion to the reader”, co precyzuje jako „towarzysz w podróży do wytyczonego przez czytelnika celu”.

Jeśli tym celem jest literatura piękna, to z „łąki Seneki” należy wybrać literaturę dobrą, a „dobra literatura to taka, która daje nam język do mówienia o rzeczach, których nie umiemy nazwać i określić”⁴³. Ryszard Koziołek, rekomendując ponadto nową-starą biografię Dvořáka⁴⁴, ocenia, że w prosty sposób prezentuje coś trudnego, nowego, interesująco przedstawia życie kompozytora i jego muzykę, ale przede wszystkim proces twórczy. Kontynuując tę myśl pisze:

[...] Josef Škvorecki nie napisał jednak beletryzowanej biografii Dvořáka, ale porywającą opowieść o tworzeniu, graniu, słuchaniu i rozumieniu muzyki. Ten znakomity prozaik ma do tego zadania świetne przygotowanie jako muzyk i doskonały znawca czeskiej i amerykańskiej kultury muzycznej. Książka ma fantastyczne tempo, mieni się różnymi stylami, wprowadza gromadę niezwykle i ekscentrycznych postaci, ale przede wszystkim udowadnia, że o muzyce można mówić nie tylko specjalistycznym żargonem albo za pomocą westchnień i przymiotników⁴⁵.

Na marginesie: opis rzeczowy tej publikacji w katalogach bibliotek wygląda skromnie i najpewniej, według opinii czytelników, nie prezentuje relewantnej analizy treści: jako katalogowanie

⁴¹ M. KARWOWSKI: *Profil kompetencyjny bibliotekarza XXI wieku w świetle monitoringu rynku pracy*. W: *Multibibliotekarstwo*. Red. M. WOJCIECHOWSKA. Warszawa 2018, s. 65.

⁴² S.R. RANGANATHAN: *Reference service*. Bombay 1961, s. 128.

⁴³ Rozmowa Barbary SCHABOWSKIEJ-MASZENDY z prof. Ryszardem KOZIOŁKIEM i reżyserem Piotrem CIEPLAKIEM w Międzynarodowym Dniu Teatru. *Pełen TVP Kultura*, 27.03.2019 r. (godz. 22.00–22.45).

⁴⁴ Zob. J. ŠKVORECKÝ: *Scherzo capriccioso: wesola fantazja na temat Dvořáka*. Przeł. A.S. JAGODZIŃSKI. Wrocław 2016.

⁴⁵ *Co czytają naukowcy*. Oprac. A. NIEWDANA. „Gazeta Uniwersytecka Mięsięcznik Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach” 2019, nr 7 (267), s. 10.

przedmiotowe 1. Dvořák, Antonín (1841–1904); 2. 1801–1900; 3. Kompozytorzy czescy; 4. Stany Zjednoczone (USA); 5. Powieść biograficzna, natomiast jako klasyfikowanie według UKD 1/ 821.162.3-3; 2/ 929-052(437.3)''18''; 3/ 929-052(437.3)''19''.

Niezależnie jednak od postaci książki literackiej – kodeksowej i tradycyjnej czy elektronicznej, dostępnej w przestrzeni wirtualnej, spełnia zadania estetyczne, artystyczne, bo „dobrze się myśli literaturą”⁴⁶, a

Czytać należy intensywnie. Czasami powinienś czytać z intensywnością większą od tej, z jaką pisano tekst, który czytasz. Czytać należy gorliwie, z pasją, z uwagą i bezlitośnie. [...] czytaj rozumnie: każde słowo, jedno po drugim, tam i z powrotem, wsłuchując się w książkę, wypatrując śladów, które prowadzą w gąszcz, uważając na tajemnicze sygnały, które sam autor mógł przeoczyć [...]. Czytać trzeba elegancko, wielkodusznie. Czytać należy tak, jakbyś w celi śmierci czytał ostatnią książkę, którą ci przyniósł strażnik więzienny. Czytać trzeba na śmierć i życie, bo to jest największy ludzki dar. Pomyśl: tylko człowiek umie czytać⁴⁷.

Biblioteka natomiast – czyli model Wszechświata, „jak chce tego Borges”, jest skarbnicą wiedzy, „lecnicą duszy”, mapą krain, a częścią tego Wszechświata, piękną częścią, jest literatura, teksty literackie. W odróżnieniu od innych typów książki wzruszają, zmuszają do refleksji i różnych odczytywań, wzrastają z nami (fenomen *Małego Księcia*, *Ani z Zielonego Wzgórza*, utworów poetyckich, dramatu), nawet jeśli pojawia się ich nowa postać – ekranizacja, wybitny lub przeciętny obraz tekstu będący tylko jedną z możliwych interpretacji autorskich.

Współcześnie biblioteka „To już nie jest pomieszczenie z półkami zawierającymi książki, ale zbiór książek i nade wszystko – sytuacja czytelnicza. Obraz biblioteki wnosi znaczenie ładu i stałości, w świecie zmiennej niepewności, jaką zdaje się być domena współczesności”⁴⁸, biblioteka jest dziś „trzecim miejscem”. Umberto Eco, wysoko oceniając wolny dostęp do półki i swobodne wyszukiwanie książek, pisze, że biblioteka wówczas „staje się przygodą”, prognozuje:

⁴⁶ R. KOZIOŁEK: *Dobrze się myśli literaturą*. Katowice 2016.

⁴⁷ S. MÁRAI: *O czytaniu*. W: IDEM: *Księga ziół*. Przeł. F. NETZ. Warszawa 2018, s. 40.

⁴⁸ W. PRÓCHNICKI: *Homo legens*. W: *Biblioteki i książki w literaturze*. Red. K. BEDNARSKA-RUSZAJOWA. Kraków 1998, s. 150–151.

Jestem przekonany, że biblioteka będzie coraz bardziej na miarę człowieka, ale że, aby być na miarę człowieka, musi być również na miarę maszyny, od fotokopiarki do czytnika [...]. Tak więc jeśli biblioteka jest, jak chce tego Borges, modelem wszechświata, staramy się uczynić z niej wszechświat na miarę człowieka, a przypominam, że biblioteka na miarę człowieka to znaczy także biblioteka radosna, zapewniająca możliwość wypicia kawy ze śmietanką [...] a zatem biblioteka, do której chodzi się chętnie i która przeobrazi się stopniowo w wielką maszynę spędzania wolnego czasu [...]⁴⁹.

Proporcje obecności w przestrzeni czytelniczej (zatem również bibliotecznej) i zakres książki literackiej ulegają zmianie, sama jej postać fizyczna, droga i czas docierania do czytelnika stają się krótsze i coraz bardziej różnorodne, nie zmieniają się natomiast jej rola i znaczenie dla publiczności czytającej, pomimo dyskusji na temat przewidywanej śmierci książki⁵⁰. W zasobach bibliotek współczesnych, także prywatnych i domowych, choć często zdominowanych potrzebami informacyjnymi i edukacyjnymi, zawsze będzie obecna książka literacka, wywołująca wzruszenie, silne odczucia emocjonalne, wrażenia estetyczne, umożliwiającą dialog z czytelnikiem. Shiyali Ramamrita Ranganathan, znakomity bibliotekarz i twórca zasad udostępniania zbiorów w latach trzydziestych XX wieku pisał:

Czytelnicy miłują świat książek. I nawzajem, książki kochają czytelników. Ale te dwa światy nie zawsze umieją dojść do porozumienia. Aby ułatwić kontakt między nimi, a czasem nawet w ogóle go umożliwić, potrzebny jest bibliotekarz. Każdy czytelnik pragnie swojej książki. I nawzajem, każda książka pożąda swego czytelnika. Ale może się zdarzyć, że nie będą umieli się nawzajem odnaleźć. Aby mogli się spotkać, niezbędny może być bibliotekarz [...]⁵¹.

⁴⁹ U. ECO: *O bibliotece*. Przeł. A. SZYMANOWSKI. Warszawa 2007, s. 31, 41, 47.

⁵⁰ Zob. U. ECO, J.C. CARRIÈRE: *Nie myśl, że książki znikną*. Przeł. J. KORTAS. Warszawa 2010.

⁵¹ S.R. RANGANATHAN: *Reference service...*, s. 133. Zob. M. FILIPCZAK: *Polubić klasyków – Ranganathan o pracownikach informacji bibliotecznej i naukowej*. EBIB 2005, nr 5(66).

Bibliografia

- [Cenzura PRL]. Wykaz książek podlegających niezwłócnemu wycofaniu 1 X 1951 r. Wrocław 2002.
- ANDRZEJEWSKA J.: *Bibliotekarstwo szkolne*. T. 1–2. Warszawa 1996.
- Biblioteki szkolne*. Wytyczne IFLA/UNESCO. Oprac. T.P. SAETRE, G. WILLARS. Warszawa 2003.
- Co czytają naukowcy*. Oprac. A. NIEWDANA. „Gazeta Uniwersytecka UŚ” 2019, nr 7 (267).
- DĄBROWICZ E.: *Zdezaktualizowane. Na marginesie „Wykazu książek podlegających niezwłócnemu wycofaniu 1 X 1951 r.”*. „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Litteraria Polonica” 2013, nr 1(19).
- DOBIIJA K.: *Etyczne aspekty pracy bibliotekarza (na przykładzie wojewódzkich bibliotek publicznych w Polsce)*. Praca magisterska. Katowice 2019.
- Działalność bibliotek publicznych*. Wytyczne IFLA-UNESCO. Oprac. P. GILL. Warszawa 2002.
- ECO U., CARRIERE J.C.: *Nie myśl, że książki znikną*. Przeł. J. KORTAS. Warszawa 2010.
- ECO U.: *O bibliotece*. Przeł. A. SZYMANOWSKI. Warszawa 2007.
- FILIPCZAK M.: *Polubić klasyków – Ranganathan o pracownikach informacji bibliotecznej i naukowej*. EBIB 2005, nr 5(66).
- GĘBORSKA M.: *Biblioteka aktywnie promująca książkę dziecięcą*. Warszawa 2018.
- HESKA-KWAŚNIEWICZ K.: *Koziołka Matołka bój ze stalinizmem*. „Tygodnik Powszechny” 2003, nr 33.
- KARWOWSKI M.: *Profil kompetencyjny bibliotekarza XXI wieku w świetle monitoringu rynku pracy*. W: *Multibibliotekarstwo*. Red. M. WOJCIECHOWSKA. Warszawa 2018.
- Kodeks etyki bibliotekarza i pracownika informacji*. Warszawa 2005.
- KOZIOŁEK K.: *Czas lektury*. Katowice 2017.
- KOZIOŁEK K.: *Czytanie z innym. Etyka, lektura, dydaktyka*. Katowice 2006.
- KOZIOŁEK R.: *Dobrze się myśli literaturą*. Katowice 2016.
- Książka dla dziecka wczoraj, dziś, jutro*. Red. K. HESKA-KWAŚNIEWICZ, I. SOCHA. Katowice 1998.
- LELEWEL J.: *Bibliotekarstwo czyli księżnictwo*. W: IDEM: *Bibliograficznych ksiąg dwoje*. Warszawa 1826.
- LELEWEL J.: *Utrzymanie porządku, Systema*. W: *Bibliograficznych ksiąg dwoje*. Warszawa 1826.
- Literatura dla dzieci i młodzieży (1945–1989)*. T. 3. Red. K. HESKA-KWAŚNIEWICZ i K. TAŁUĆ. Katowice 2013.
- Literatura dla dzieci i młodzieży (po roku 1980)*. T. 1. Red. K. HESKA-KWAŚNIEWICZ. Katowice 2008.
- Literatura dla dzieci i młodzieży (po roku 1980)*. T. 2. Red. K. HESKA-KWAŚNIEWICZ. Katowice 2009.
- Literatura dla dzieci i młodzieży*. T. 4. Red. K. HESKA-KWAŚNIEWICZ i K. TAŁUĆ. Katowice 2014.
- Literatura dla dzieci i młodzieży*. T. 5. Red. K. TAŁUĆ. Katowice 2017.
- ŁYSAKOWSKI A.: *Katalog przedmiotowy. Podręcznik*. Warszawa 1946.
- MACIĄGOWSKA K.: *Książka francuska w Polsce – dostępność i popularność*. Praca magisterska. Katowice 2018.

- MÁRAI S.: *O czytaniu*. W: IDEM: *Księga ziół*. Przeł. F. NETZ. Warszawa 2018, s. 40.
- MATWIJÓW M.: *Książka literacka*. W: *Encyklopedia książki*. T. 2. Red. A. ŻBIKOWSKA-MIGOŃ, M. SKALSKA-ZLAT. Wrocław 2017.
- MIGOŃ K.: *O współczesnej sytuacji badawczej w naukach o książce, bibliotece i informacji*. W: *Przyszłość bibliotek w Polsce. Materiały z ogólnopolskiej konferencji*. Red. J. SADOWSKA. Warszawa 2008.
- Młody czytelnik w świecie książki, biblioteki i informacji*. Red. K. HESKA-KWAŚNIEWICZ, I. SOCHA. Katowice 1996.
- Młody odbiorca w kręgu lektur pożytecznych i szkodliwych*. Red. K. HESKA-KWAŚNIEWICZ, współpr. S. GAJOWNIK. Katowice 2012.
- Muzeum Literatury im. Adam Mickiewicza. <http://muzeumliteratury.pl> [dostęp: 18.03.2019].
- PANEK D.: *Polscy ilustratorzy książek na przełomie XX i XXI wieku. Wybrane zagadnienia*. Praca magisterska. Katowice 2019.
- Podręczny słownik bibliotekarza*. Oprac. G. CZAPNIK, Z. GRUSZKA przy współpr. H. TADEUSIEWICZ. Warszawa 2011.
- PRÓCHNICKI W.: *Homo legens*. W: *Biblioteki i książki w literaturze*. Red. K. BEDNARSKA-RUSZAJOWA. Kraków 1998.
- PRZYBYSZEWSKA A.: *E-Liberatura; Liberatura*. „Zagadnienia Rodzajów Literackich” 2007, t. 50, z. 1–2 (99–100).
- RANGANATHAN S.R.: *Reference service*. Bombay 1961.
- Rozmowa Barbary SCHABOWSKIEJ-MASZENDY z prof. Ryszardem KOZIOŁKIEM i reżyserem Piotrem CIEPLAKIEM w Międzynarodowym Dniu Teatru. Pegaz TVP Kultura, 27.03.2019 r. (godz. 22.00–22.45).
- Rozmowa z Józefem WILKONIEM. „Dezerterzy” TVP Kultura 8 grudnia 2018 r.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 lutego 2013 r. w sprawie zasad działania publicznych bibliotek pedagogicznych*. Dz.U. 19 marca 2013 r., poz. 369.
- SCHRETTINGER M.: *Handbuch der Bibliothek-Wissenschaft, besonders zum Gebrauche der Nicht-Bibliothekare, welche ihre Privat-Büchersammlungen selbst einrichten wollen: auch als Leitfaden zu Vorlesungen über die Bibliothek-Wissenschaft zu gebrauchen*. Wien 1834.
- ŠKVOŘECKÝ J.: *Scherzo capriccioso: wesola fantazja na temat Dvořáka*. Przeł. A.S. JAGODZIŃSKI. Wrocław 2016.
- STANIÓW B.: *Biblioteka szkolna dzisiaj*. Warszawa 2012.
- UNGURIAN O.: *Teoria i praktyka klasyfikacji fasetowej S.R. Ranganathana*. Warszawa 1975.
- WBP Kraków. Arteteka. <http://miastoliteratury.pl/miasto-literatury/zycie-literackie/miejsca-literackie-w-krakowie/czytelnia-liberatury/> [dostęp 28.03.2019].
- WOJCIECHOWSKI J.: *Bibliotekarstwo. Kontynuacje i zmiany*. Kraków 2001.
- WOJCIECHOWSKI J.: *Obszary wiedzy o bibliotekarstwie*. Warszawa 2017.
- WOŹNIAK J.: *Kategoryzacja. Studium z teorii języków informacyjno-wyszukiwawczych*. Warszawa 2000.
- WOŹNICZKA-PARUZEL B.: *Biblioteki dla dzieci w krajach Europy Zachodniej i w Polsce – porównania i refleksje*. W: *Biblioteki publiczne wobec Unii Europejskiej*. Oprac. J. KRAJEWSKI, D. SAWICKA. Toruń 2003.
- Wykaz działów katalogu rzeczowego w bibliotekach publicznych dla dzieci i młodzieży*. Oprac. G. LEWANDOWICZ. Warszawa 1998.

- ZAJĄC M.: *Promocja książki dziecięcej*. Warszawa 2000.
- ŻMIGRODZKI Z.: *Martin Schrettinger (1772–1851). Życie i dzieło*. Katowice 2004.
- ŻMIGRODZKI Z.: *Martina Schrettingera koncepcje rzeczowej charakterystyki dokumentów*. W: *Opracowanie rzeczowe zbiorów w dużych bibliotekach uniwersalnych*. Red. K. DĄBROWSKA. Warszawa 1989.
- ŻMIGRODZKI Z.: *Postowie*. W: [Cenzura PRL]. *Wykaz książek podlegających niezwłócnemu wycofaniu 1 X 1951 r.* Wrocław 2002.